

Ірина Остапівська асистент кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

Еволюція від скаутської методи Бейдена-Пауела до сучасних виховних реалій Пласту

У наш час значно збільшився тиск на дитину різноманітних зовнішніх факторів. Науково-технічний прогрес, урбанізація докорінно змінили характер спілкування особистості, інтенсивність її зв'язків із світом, людьми, суспільством. Практика показала, що збільшення кількості зовнішніх зв'язків є благом тільки до певної межі, а далі відбувається перенасиченість, яка спричиняє зворотний результат: особистість не встигає глибоко проникати у сутність кожного відношення, вони стають формальними і поверховими, викликають стан душевного дискомфорту і напруги [13, с. 39-40]. На підлітка чатує чимало небезпек та "спокус". Не останнє місце серед них займають вулиця, телебачення та неякісні, жорстокі відео та комп'ютерні ігри. На жаль, дорослі не завжди в змозі самотужки знівелювати згубний вплив цих факторів на дитину, запропонувати їй цікаве й корисне заняття. У цьому випадку їм на допомогу приходять різноманітні заклади позашкільної освіти, спортивні секції, дитячі клуби та гуртки, дитячі і молодіжні організації.

У радянські часи єдиною дитячою організацією для підлітків були піонери. Вони, без сумніву, мали великий вплив на розвиток та формування підростаючого покоління. Важко заперечити той факт, що під час виховання "юних ленінців" (так ще часто називали піонерів) було розроблено та адаптовано для кращої роботи багато методик та окремих прийомів, проте були й суттєві недоліки: членство в організації було обов'язковим для кожного, і у методиці виховання невід'ємним компонентом був політичний аспект – юнаки та юначки повинні були засвоїти думку, що вони неодмінно виростуть справжніми комуністами. Акцентування на невід'ємному політичному аспекті, вносило значні обмеження на засоби виховання та

навчання, а також створювало певні завади для повноцінного всебічного розвитку особистості підлітка. Сьогодні вибір доступних дитячих організацій значно зріс, левову частку серед них займають організації скаутського типу. Провідне місце серед них належить Пласту – Національній скаутській організації України (станом на травень 2008 р. вона нараховує понад 3,5 тисячі членів, дітей, молоді та невеликої кількості людей старшого віку).

Першоджерелом Пласту стали скаутський метод, запропонований англійцем Робертом Бейденом-Пауелом і традиції українського козацтва (зокрема, козацького підрозділу кубанських козаків-розвідників, котрий називався пластунами).

У своєму інтерв'ю для популярного англійського журналу "Listener" у 1937 році Бейден-Пауел так пояснив причину створення скаутингу: "Насправді я не починав Бойскаутського руху, ця ідея непомітно з'явилась і розквітла сама.

Це розпочалося у 1908 році, але "вірус" скаутингу вразив мене задовго до того. Коли я був хлопчиком у Чертерхаус, мені було дуже цікаво робити пастки на кроликів у лісі, який знаходився за межами школи. Коли мені вдавалося впіймати тваринку (а це траплялося рідко), я смажив її і тим харчувався – так я жив.

Роблячи це я навчився непомітно підкрадатися, знаходити дорогу за орієнтирами, малювати шкіц та читати його, використовувати суху деревину для вогнища, розпалювати крихітну ватру без диму, яка не видавала мене набридливим вчителям; я мав заготовити дерен, щоб загасити вогонь і повністю замаскувати місце, поки не знайду затишного плюща, де я міг би заховатися і не бути поміченим вихователями" [1].

Крім того, важливими елементами, котрі об'єднують усі скаутські напрямки є патріотизм і прагнення до самовдосконалення та розвиток лідерських якостей і самостійності. "Вони були хорошими хлопцями і робили дуже гарні поради, слухалися наказів, підтримували чистоту тощо, але їх ніколи не вчили бути справжніми чоловіками, доглядати за собою, нести

відповідальність. Вони не мали багато нагод вчитися за межами класу" [1], – так характеризував Бейден-Пауел сучасних йому юнаків. Саме для того, щоб усунути ці недоліки, котрі суттєво підривали авторитет його Батьківщини він і створює свою навчально-виховну систему, котру називає скаутингом (*scout* англ. – "розвідник"). Засновник скаутингу, котрого часто називають просто Бі-Пі, не вважав створену ним виховну систему чимось елітарним, доступним тільки "благородним", саме тому свій перший табір він організував у 1907 році на англійському острові Бравнс, що в графстві Дорсет для хлопців-підлітків різного соціального походження. З метою популяризації та утвердження своїх ідей серед широкого загалу Бейден-Пауел пише та публікує у 1908 році книгу "Пластування для хлопців" (в оригіналі – "*Scouting for boys*"), котра швидко здобула популярність і почала використовуватись навіть як підручник у військових школах. Варто відмітити і той факт, що розроблена спочатку, як виключно "хлоп'яча", скаутська ідеологія та методика виховання, із певними корективами, припала до душі і юним леді: вони вперше публічно заявили про себе на скаутській зустрічі у Кришталевому палаці 1909 року [1] (на відміну від хлопців-скаутів дівчата стали називатися гайдами). Гайдівський рух очолила дружина Бейдена-Пауела.

Бі-Пі був не самотнім, принципи скаутингу (життя серед природи, виховання патріотизму та особистості) широко панували серед свідомої інтелігенції початку ХХ ст., а його ідеї, методи виховання (навчання та розвиток через гру і змагання) користувалися популярністю та мали багато послідовників. Одне із провідних місць належить відомому письменнику Ернестові Сетону Томпсону. Проживаючи у Канаді, куди його родина переїхала з Англії, він створював "індіанські організації", влітку мешкав із своїми вихованцями серед природи, вивчаючи поведінку птахів та звірів. Сетон Томпсон був переконаний, що природа позитивно впливає на формування світогляду людини, позбавляє її поганих рис та звичок, сприяє всебічному розвитку і спонукає до переосмислення сенсу життя. Таким

чином, саме він організував перший, у сучасному розумінні, скаутський гурток ще в 1902 році, який носив назву "Товариство (братство) березової кори". А у 1906 році заснував "Лісову школу Америки" (найпопулярніший та найкращий сучасний скаутський та пластовий хлоп'ячий навчальний табір). Після поширення скаутського руху, очолив скаутів Америки, тобто став шеф-скаутом Америки. Іншим сучасником і послідовником Бейдена-Пауела був його співвітчизник Вільям Сміт, котрий організовував у Англії, так звані, "Бригади Хлопчаків" (в оригіналі – "*Boys Brigades*").

Проте, перша активна хвиля захоплення скаутським рухом та розвитком і адаптацією його ідей та методів роботи у світовому масштабі припадає на 1911-1912 роки. Найбільш імовірними причинами можна вважати і той факт, що після видання книги Бейден-Пауела "Пластування для хлопців" потрібен був деякий час для її поширення та ознайомлення зі змістом і, що не менш важливо, прийшло розуміння того, що для розвитку держави та захисту інтересів кожен народ потребує виховання загартованих фізично і духовно громадян-патріотів. Скаутинг давав для цього якнайкращі можливості. Як пише О. Сич у своїй книзі "Пласт: нарис витоків, історії, сьогодення": "Серед інших країн світу не була винятком і Україна. Після появи скаутського руху відомості про нього з'являються в обох її частинах, розділених поміж Російською та Австро-Угорською імперіями. Разом з відомостями виникають і спроби заснувати власну скаутську організацію".

Перші осередки українського скаутингу пустили глибоке коріння і врешті прижилися в Галичині. Подих передвоєнного часу також поклав на них свій відбиток мілітаризованості. І це закономірно, адже основною проблемою для української суспільності було об'єднання нації та створення власної міцної держави" [9, с. 9]. Перші пластові гуртки виникли у Львові 1911 року, їх засновниками стали студент львівської Політехніки Іван Чмола, вчитель Петро Франко (син Івана Франка) та викладач Академічної гімназії доктор Олександр Тисовський (Дрот) – головний ідейний натхненник [6, с. 9]. Проте, на відміну від скаутських об'єднань, учасники перших пластових

гуртків робили наголос не на військових аспектах, а на загально-розвиваючих, саме їх, а також традиції українського козацтва було покладено в основу нової молодіжної організації. У своїх спогадах про виникнення перших пластових з'єднань Д. Мосора-Френкен, одна із член кинь перших пластових гуртків пише: "Щоб надати новій організації рідного характеру він [Дрот], разом з Іваном Боберським, підшукали до неї назовництво базоване на нашій історії козацької доби. Організацію назвали Пластом, а її учасників пластунами, бо характер, діяльність і вмілості цих кубанських козаків-пластунів були зближені до стилю, прикмет і метод нової організації – української "версії" скавтіну [8]. Офіційною датою заснування вважають 12 квітня 1912 року, коли О. Тисовський привів до присяги перший пластовий гурток заснований при Академічній гімназії. (Сучасні пластуни відзначають 12 квітня як День народження Пласту та проводять до цієї дати різноманітні міроприємства і приурочують акції). Таким чином, виникла якісно нова українська молодіжна організація, котра має своєю метою: "... сприяти всебічному і, зокрема, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на засадах християнської моралі; виховувати молодь як свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільноти, провідників суспільства на ідейних засадах Пласту. Щоб досягнути цієї мети, Пласт розвиває духовні, розумові, соціальні та фізичні здібності своїх членів; плекає і пропагує серед молоді традиції її предків і розуміння історії, культури та національних традицій..." [7, с. 2]. Найбільшого поширення Пласт набув на Галичині та Закарпатті на його початках, серед загалу панувало "... три ідеологічні напрями: Дрота – шляхетність пластової ідеї. Чмоли – Пласт, як середовище для плекання ідеї та традиції української зброї, практичного військового вишколу й виховання сильної волі та характеру фізичними зусиллями. Сірого Лева – Пласт, як суспільна організація з прицілом на широке майбутнє для реалізації національно державницьких прагнень українського народу, на базі виховної програми та ідейних заłoженъ Пласту" [3]. Історичні обставини змусили

пластунів робити все більш активний наголос на військово-патріотичному вихованні, адже Україна перебувала у стані війни, її постійно ділили між собою різні держави: Польща, Австро-Угорщина, Росія; тому пластуни брали активну участь у лавах УСС, УГА та УПА (Степан Бандера, Роман Шухевич – ось лише кілька найбільш відомих імен пластунів військовиків), що згодом і призвело до повної заборони Пласту наприкінці 30-х років минулого століття по всій території країни, та змусило більшість його активних членів емігрувати (таким чином Пласт продовжив своє існування у діаспорі). У той самий час в період відбувалась і структурно адміністративна реформа. Формувались вікові (улади) та адміністративно виховні структури організації, розроблялись та вдосконалювались методи та форми роботи (слід відмітити, що цей процес триває і сьогодні). Перші ідеї відродження Пласту на Україні з'явилися 1989 року на державному рівні створилася Опікунська рада на чолі з академіком Ігорем Юхновським, у 1990 році уже відбуваються реєстрації у державних органах влади осередків Пласту, формуються перші виховні частини (гуртки) і проводяться табори, у 1991 році відбувається I-й Крайовий пластовий з'їзд (КПЗ), котрий офіційно показав, що Пласт повністю відновився на своїй батьківщині. З цього часу діяльність організації на території України носить безперервний характер; показником цього є наявність пластових осередків у кожній області та Криму, постійне збільшення кількості членства, проведення не лише найрізноманітніших акцій і таборів на рівні краю, але й реалізація міжнародних проектів, активна співпраця з іншими організаціями, фондами владними та урядовими структурами [9].

Література

1. "Будь готовий" – "Be prepared". Інтерв'ю з Бейденом-Пауелом, опубліковане у журналі "Listener" 1937 року / ред. К.Чалишева // В дорогу. Журнал виховників юнацтва. 2004, 1 – С. 2-5.

2. Акімова М.К., Борисова Е.М., Дубровина І.В. и др. Рабочая книга школьного психолога//Ред. Дубровина І.В. – М.: Просвещение, 1991. – 303 с.: ил.
3. Гладкий. Я. Проф. Северин Левицький – Сірий Лев, Верховний Отаман Українського Пласту, голова Верховної Пластової Команди // Пластовий шлях. – 1981, 1. – С.9-17.
4. Джулинська Т. Пластовий довідник//Ред. Горняткевич А. – Торонто: Василіанська друкарня, 2000. – 230 с.
5. Конференція українських пластових організацій. Головна пластова булава. Звіти і матеріали на 16-ті збори КУПО. 2-5.XI.2006, Київ.
6. Луцький Я. З історії туристично-краєзнавчої роботи в "Пласті" (1911-1930). – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 60 с.
7. Матеріали учасника крайового вишколу виховників УПЮ. м. Луцьк, 8-10 лютого 2002 р.
8. Мосора-Френкен. Д. Д-р Олександр Тисовський-Дрот // Пластовий шлях. – 1981, 1. – С.4-8.
9. Сич. О. Пласт: нарис витоків, історії, сьогодення – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 74 с.
10. Старосольський Ю. Велика гра. Гутірка про ідею й методу пластування. – Вінницьке обласне товариство "Просвіта". На правах рукопису. – 1999. – 80 с.
11. Тисовський О. Життя в Пласті – Торонто, 1997. – 552 с.
12. Тисовський О. Про що йдеться?//Пластовий шлях. – 1954, 7. – С.30-49.
13. Психологія і педагогіка життєтворчості. Навч.-метод. посібник//Ред. Доній В.М., Несен Г.М., Сохань Л.В. та ін. – К., 1996. – 792 с.
14. XI Крайовий пластовий з'їзд. 5-6 квітня 2008 року, Київ. Матеріали та звіти.